
ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

УДК 339.1+364-7

В. В. ГУМЕНЮК,
доцент, кандидат економічних наук,
докторант кафедри економічної теорії та конкурентної політики
Київського національного торговельно-економічного університету

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА КУРОРТНОЇ РЕНТИ ТА ЇЇ ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ *

Висвітлено питання економічної сутності курортної ренти, з'ясовано необхідні умови та чинники її утворення, оцінено її фінансовий потенціал. Розкрито особливості рентного регулювання ринку курортних послуг. Окреслено структуру інституційного механізму курортної ренти.

Ключові слова: державне регулювання, курортна рента, курортні послуги, національна економіка, ринок.

V. V. GUMENYUK,
Assoc. Prof., Cand. of Econ. Sci.,
Doctoral Candidate, Chair of Economic Theory and Competitive Policy,
Kyiv National Trade-Economic University

ECONOMIC NATURE OF THE HEALTH RESORT RENT AND ITS FINANCIAL POTENTIAL

The question of the economic essence of the health resort rent and the necessary conditions and factors of its formation are clarified. Its financial potential is estimated. The peculiarities of the rent regulation of the market of health resort services are shown. The structure of the institutional mechanism of health resort rent is presented.

Keywords: state's regulation, health resort rent, health resort services, national economy, market.

У багатьох країнах ЄС поширився механізм рентного регулювання ринку курортних послуг, а проблеми управління власністю на курортні ресурси розв'язуються шляхом застосування інструментарію концесійної діяльності, за допомогою публічно-приватного партнерства, таймшеру, координуються профільними неурядовими організаціями, узгоджуються з громадськістю. Не ідеалізуючи інституційні умови рентних відносин в усіх без винятку країнах європейської спільноти [1], варто зазначити, що істотного розвитку механізм рентного регулювання ринку курортних послуг набув у Греції, Іспанії, Німеччині та Австрії, проходить імплементація директив ЄС ** з питань рентного регулювання і у його відносно нових членів – Чехії, Болгарії та Хорватії.

Гуменюк Володимир Володимирович (Gumenyuk Volodymyr Volodymyrovych) – e-mail: gvvdoc@gmail.com.

* Стаття друкується в авторській редакції.

** 80/777/EEC of 15 July 1980 on the approximation of the laws of the Member States relating to the exploitation and marketing of natural mineral waters : Directive, Council / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31980L0777&rid=1>; 92/100/EEC of 19 November 1992 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property : Directive, Council / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://europa.eu.int/ISPO/ecommerce/legal/documents/392L0100/392L0100_EN.docandCouncilDirective29\(2001\)](http://europa.eu.int/ISPO/ecommerce/legal/documents/392L0100/392L0100_EN.docandCouncilDirective29(2001)).

Фундаментальну методологічну основу дослідження курортної ренти становлять наукові розробки основоположників класичної школи політичної економії В. Петті [2], А. Сміта [3], Д. Рікардо [4]. Істотно розширили науковий світогляд щодо економічної суті ренти, характеристики її видів, особливостей та чинників утворення представники неокласичного (А. Маршалл [5], К. Менгер [6]) та інших напрямів економічної теорії. Проблемні аспекти державного регулювання ринку послуг в Україні відображено в працях відомих учених В.М. Гейця [7], А.А. Мазараки [8] і В.Д. Лагутіна [9].

Останнім часом почали розвиватися наукові дослідження теоретичних і прикладних аспектів різних видів ренти. Зокрема, Н.І. Гаврильчак, О.М. Зацепило [10], І.В. Зорін, В.А. Квартальнов [11], Г.В. Казачковська [12], В.М. Козирев [13], Т.І. Ткаченко [14] активно займалися розкриттям концептуальних засад туристичної (рекреаційної) ренти. Вивчення економічної природи курортної ренти потрібно вести саме з витоків різних наукових шкіл і напрямів досліджень. Розробка теоретичних аспектів курортної ренти і практичних рекомендацій щодо вдосконалення рентних платежів є актуальною проблемою у сфері державного регулювання економіки, а відсутність економічних розвідок, присвячених саме питанню курортної ренти, зумовлює необхідність проведення окремого дослідження в даному напрямі.

У зв'язку з цим **метою статті** є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення рентного регулювання ринку курортних послуг.

За допомогою ретроспективного аналізу публікацій розглянемо теоретичні підходи до розкриття суті економічної категорії ренти. В. Петті як один з перших дослідників економічної природи ренти говорив про необхідність розкриття економічної суті як грошової ренти, що називають процентом, так і ренти із земель і будівель. Аналізуючи трудову теорію вартості, він розглядав ренту як конкретну форму прояву додаткової вартості й зазначав, що у процесі реалізації здатності до праці людина недоотримує частину створеної нею вартості, та за рахунок цього зростає частка ренти [2, с. 31].

Центральне місце в економічних дослідженнях класиків економічної теорії належить саме земельній ренті. У сучасному розумінні земля — це сукупність різних природних ресурсів, які становлять основу національного багатства країни. В умовах ринку фінансовий потенціал рентоутворення мають землі водного фонду, рекреаційно-оздоровчого, природно-заповідного та історико-культурного призначення, а також землі курортних територій.

А. Сміт писав: "Рента, що розглядається тут як плата за користування землею, природно являє собою найвищу суму, яку в змозі сплатити орендар при даній якості землі... Землевласник прагне залишити орендарю лише таку частку продукту, яка є достатньою для відшкодування капіталу..." [3, с. 94]. Вчений, називаючи можливі причини заниження ренти ("Правда, іноді щедрість, а ще частіше — невігластво землевласника спонукають його задовольнятися дещо меншою часткою..." [3, с. 94]), а також повної її відсутності — внаслідок безгосподарності власника ресурсів та їх нерационального використання ("Вони не приносять ренти землевласнику, який зазвичай дозволяє користуватися ними будь-кому, хто попросить у нього дозволу" [3, с. 107]), одночасно порушує питання необхідності пошуку нових ринків, які дозволять отримувати ренту.

У контексті взаємодії попиту і пропозиції на фактор виробництва рента виступає економічною передумовою становлення приватної власності, зародження конкуренції та розвитку ринку. Д. Рікардо зазначав, що в умовах ринку, в разі абсолютно еластичної пропозиції фактора виробництва та його загальної доступності, рента не виникає, а її утворення залежить від якості та обмеженості природних ресурсів [4, с. 67]. Учений розкриває економічну природу ренти в системі чинників формування новоствореної вартості (“висока ціна є економічною передумовою формування ренти”, проте рента не є причиною встановлення високої ціни) [4, с. 71]. На його думку, підвищення ренти – результат зростання національного багатства, але це – не причина, а симптом економічного розвитку [4, с. 72], в сучасному розумінні – інструмент діагностики економічного зростання та оцінки суспільного добробуту нації.

Причини утворення ренти А. Маршалл пов’язує з “дарами природи”, природно-ресурсним потенціалом освоєних територій. З урахуванням підприємницького фактора, який забезпечує підвищення ефективності організації економічної діяльності, створення належних матеріально-технічних умов виробництва, він застосовував термін “квазірента”, яка проявляється у формі додаткового доходу підприємця, отриманого завдяки зниженню витрат на виробництво, оптимізації технологічних процесів, досягненню більш високих параметрів якості щодо існуючої пропозиції на ринку [5, с. 135].

Виходячи із загальних положень теорії ренти, необхідно розглянути поняттєвий апарат щодо курортної ренти, який на даний час належним чином не розроблено. Слід зазначити, що дефініції туристичної (рекреаційної) та курортної ренти мають спільні та відмінні риси, які повністю не досліджено. Це призводить до підміни економічних понять, неповного отождоження, а в окремих випадках – і до неправильного їх застосування у сфері державного регулювання економіки. Результати аналізу поняттєвих конструкцій туристичної (рекреаційної) та курортної ренти подано в таблиці.

Н.І. Гаврильчак та О.М. Зацепило у своїй монографії оперують поняттям рекреаційної ренти, приписуючи їй властивості, які притаманні туристичній ренті [10, с. 24]. Ю.В. Яковець визнає спорідненість природної й туристичної ренти, проте, сконцентрувавши увагу на курортних ресурсах, отождожує їх виключно з факторами утворення туристичної ренти [15, с. 112]. Такої ж думки дотримується К.О. Мотосова, яка розглядає різновиди абсолютної та диференційної рекреаційної (туристичної) ренти у видовій класифікації природної ренти [16, с. 31].

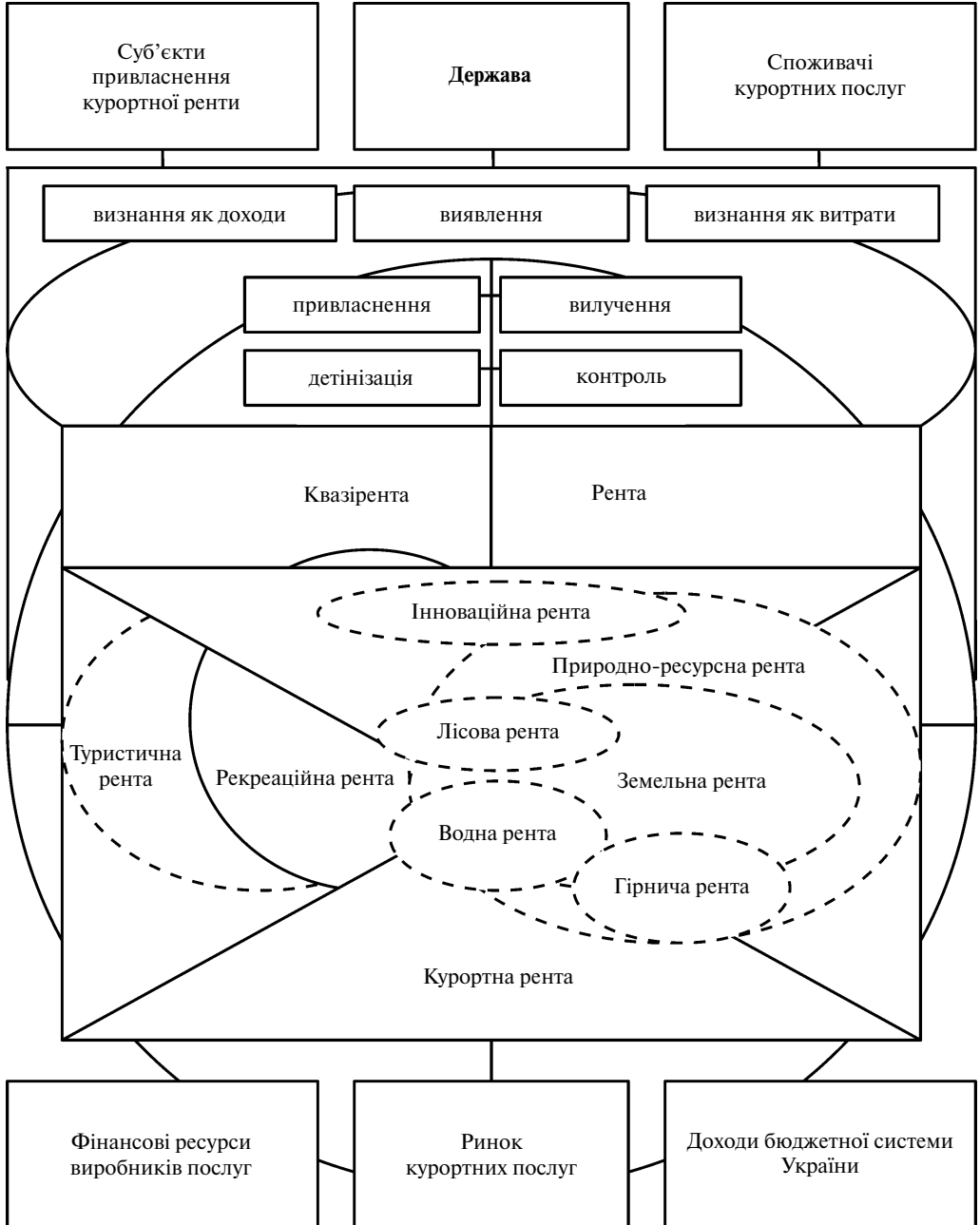
Утворенню курортної ренти сприяють природно-лікувальні ресурси, які перебувають у стані техніко-технологічного освоєння, розробки і промислового видобування, використовуються при санаторно-курортному лікуванні та оздоровленні населення. Фінансовий потенціал формування курортної ренти закладено у механізмі капіталізації природно-лікувальних ресурсів у сфері економічного кругообороту. Такі ресурси виступають як фактор виробництва курортних послуг в умовах ринку. Володіння та користування ними пов’язане з набуттям економічних вигід і привілеїв, а також з виникненням економічних втрат і ризиків. Вони є економічною і технологічною основою матеріального (продукція лікувально-оздоровчого призначення) і нематеріального (курортні послуги) виробництва.

**Диференціація теоретичних підходів
до визначення економічних понять "туристична рента" і "курортна рента"**

Елементи визначення	Туристична (рекреаційна) рента за визначенням авторів [10; 11; 12; 13]	Курортна рента (авторське визначення)
Економічна суть	– факторний дохід [10, с. 24]; – фіксована сума від реалізації туристичних послуг, частина доходу від туристичного обслуговування [11, с. 210]; – збагачення власника ресурсу [12, с. 203]; – дохід власника туристичних ресурсів [13, с. 9]	– грошові потоки, які визначаються як факторні доходи, витрати, обов'язкові платежі у процесі формування та розподілу ринкової вартості у курортній сфері
Джерело ренти	– туристичні ресурси [10, с. 24; 13, с. 9]; – туристичні ресурси кращої якості [11, с. 210]; – природні ресурси [12, с. 203]	– курортні ресурси; – економічні фактори виробництва курортних послуг
Передумови утворення	– туристичні ресурси використовуються як об'єкт господарства [10, с. 24]; – туристичне використання території [12, с. 203]; – реалізація прав власності на ресурси [13, с. 9]	– залучення курортних ресурсів у сферу економічної діяльності; – активізація ринку курортних послуг; – ринкові права на курортні ресурси
Причини утворення	– обмеженість і невідтворюваність природних ресурсів [12, с. 203]	– об'єктивна реальність; – обмеженість ресурсів; – якість і цінність курортних ресурсів; – економічна необхідність формування та розподілу ринкової вартості
Суб'єкти привласнення	– власник туристичних ресурсів [10, с. 24]; – держава, банк, туристичне підприємство, фізичні особи [13, с. 9]	– держава; – виробники (продавці) курортних послуг; – домашні господарства (фізичні особи); – економічні агенти суміжних ринків
Спрямування	– інвестування, відновлення і розширення ресурсної бази туризму [11, с. 210]; – розвиток сфери туризму в Україні [12, с. 203]	– фінансові ресурси суб'єктів господарювання; – доходи державного та місцевих бюджетів; – доходи домогосподарств, фізичних осіб; – неофіційні (тіньові) доходи

Фінансовий потенціал утворення курортної ренти залежить не тільки від стану господарського освоєння курортних територій, рівня розвитку курортної інфраструктури та інституційних умов ведення курортної справи. Чинниками генерування курортної ренти в умовах розвитку інформаційного суспільства стають здобуті на ринку конкурентні переваги з урахуванням якісно-цінових характеристик санаторно-курортних послуг. Зростаюча роль у формуванні курортної ренти в сучасних умовах господарювання належить інформаційним технологіям, які забезпечують оптимізацію виробничо-господарських процесів, раціоналізацію витрат і розширення ринків збуту.

Курортна рента має спільну і водночас відмінну ресурсну базу не тільки з туристичною, але й з рекреаційною рентою, яку, на нашу думку, не слід ототожнювати виключно з туристичною через просторово-економічні особливості функціонування рекреаційної, туристичної та курортної сфер. Ринок курортних послуг, по-перше, створює передумови для формування різних видів ренти, по-друге, зумовлює економічні процеси їх синтезу, співіснування, інтеграції, взаємодії і, по-третє, детермінує умови несумісності генерування. Інституційний механізм курортної ренти проілюстровано на рисунку.

Архітектура курортної ренти

Фінансовий потенціал курортної ренти, яка формується на природно-ресурсній основі, становлять грошові потоки, що характеризуються високим

рівнем ліквідності, стабільністю утворення і довговічністю генерування. У квазі-ренти немає такого сталого базису, як у природно-ресурсної ренти. Фінансові можливості її утворення детермінуються критеріями ефективності організації виробництва, менеджменту та маркетингу, а також економічними досягненнями у створенні конкурентоспроможної пропозиції курортних послуг. Вони зумовлюються кон'юнктурою ринку курортних послуг, її динамікою та чинниками циклічності ділової активності в курортній справі.

Інноваційні технології сучасності істотно розширюють діапазон фінансових можливостей курортної ренти. Формування інноваційної пропозиції відповідно до світових тенденцій зростання попиту на інноваційну продукцію та послуги лікувально-оздоровчого призначення сприятиме збільшенню масштабів ринку курортних послуг. З огляду на це галузеві виробники зможуть претендувати на додаткові кошти у формі інноваційної курортної ренти. Її фінансовий потенціал безпосередньо залежить від інноваційної спрямованості курортної справи, здатності виробників курортних послуг упроваджувати інноваційні розробки, встановлювати новітнє обладнання для діагностування та лікування захворювань, виробляти інноваційну продукцію оздоровчого призначення, біологічні добавки та преформовані препарати.

Необхідною умовою виробництва санаторно-курортних послуг є залучення до економічного кругообороту різних видів курортних ресурсів (мінеральних вод, пелоїдів, озокеритів тощо). У зв'язку з цим фундамент курортної ренти становлять такі елементи національного багатства України, як природно-лікувальні ресурси надр. Ці ресурси можна охарактеризувати як рідкісні та обмежені у відновленні, тому саме плата за користування надрами має враховувати їх ринкову цінність та унікальність, стати фінансовим стимулом раціонального використання курортних ресурсів, а також ефективним інструментом державного регулювання ринку курортних послуг.

Функціональне призначення плати за користування природно-лікувальними ресурсами — забезпечення сталого користування надрами України, фінансове стимулювання їх ефективного залучення до господарського використання у виробництві курортних послуг. Проте відсутність диференційованих підходів до рентного регулювання господарської діяльності різних категорій надрокористувачів на фоні реального заниження ставок плати за користування надрами перешкоджає становленню ефективного ринку санаторно-курортних послуг. У цьому разі необхідно запровадити преференції рентного регулювання, які б сприяли власному видобуванню сировини виробниками санаторно-курортних послуг та унеможливили різноманітні маніпуляції щодо обмеження (унеможливлення) їх прямого доступу до гідромінералогічної бази.

Отже, фінансовий потенціал курортної ренти зумовлюється сукупністю факторів, зокрема, природним багатством курортних територій, наявністю природно-лікувальних ресурсів та їх якістю, станом розвитку матеріально-технічної бази курортів та їх інноваційною спрямованістю. Інституційний механізм курортної ренти визначає умови генерування фінансових ресурсів у секторі реальної економіки, можливості зміцнення фіскальної достатності державного та місцевих бюджетів, перспективи активізації підприємництва, зростання ділової активності на ринку, формування інвестиційної привабливості курортної справи.

Перспективні напрями подальших досліджень окреслено прикладними аспектами вдосконалення рентних платежів відповідно до європейського досвіду фіскального адміністрування.

Список використаної літератури

1. *Carlos C., Kalantaryan S., Pontuch P.* Rental Market Regulation in the European Union / European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper.
2. *Петти В.* Трактат о налогах и сборах / Антология экономической классики. – В 2 т. – Т. 1. – М. : ЭКОНОВ-КЛЮЧ, 1993. – 478 с.
3. *Сміт А.* Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. – К. : Port-Royal, 2001. – 594 с.
4. *Рикардо Д.* Начала политической экономии и налогового обложения. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – Т. 1. – 360 с.
5. *Маршалл А.* Принципы экономической науки ; [пер. с англ.]. – М. : ИГ “Прогресс”, 1994. – Т. 1. – 416 с.
6. *Менгер К.* Избранные работы. – М. : ИД “Территория будущего”, 2005. – 496 с.
7. *Геєць В.М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку : моногр. – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2009. – 863 с.
8. *Мазаракі А.А.* Внутрішній ринок як основа економічного зростання // Вісник Інституту економічного прогнозування. – 2002. – № 2. – С. 10–16.
9. *Лагутін В.Д.* Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : моногр. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 327 с.
10. *Гаврильчак Н.И., Зацепило О.Н.* Рентные отношения в рекреационной деятельности : моногр. – СПб. : Гос. ун-т сервиса и экономики, 2009. – 103 с.
11. *Зорин И.В., Квартальнов В.А.* Энциклопедия туризма : справочник. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 368 с.
12. *Казачковська Г.В.* Туристична рента як інструмент економічного регулювання розвитку туризму // Управління економікою: теорія та практика. – 2009. – № 1. – С. 197–204.
13. *Козырев В.М.* Туристская рента. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 80 с.
14. *Ткаченко Т.І.* Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : моногр. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 537 с.
15. *Яковець Ю.В.* Рента, антирента, квазірента в глобально-цивілізаційному вимірюванні. – М. : ИКЦ “Академкнига”, 2003. – 240 с.
16. *Мотосова Е.А.* Развитие системы природоресурсных платежей и налогов в Российской Федерации // Вестник РЭА. – 2010. – № 5. – С. 28–33.

References

1. Carlos C., Kalantaryan S., Pontuch P. Rental Market Regulation in the European Union. European Commission, available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper.
2. Petty W. *Traktat o nalogakh i sborakh, v: Antologiya Ekonomicheskoi Klassiki, v 2 t, t. 1* [Treatise of taxes and contributions, in: Anthology of Economic Classics, in 2 vols, Vol. 1]. Moscow, EKONOV-KLYUCH, 1993 [in Russian].
3. Smith A. *Dobrobut Natsii. Doslidzhennya pro Pryrodu ta Prychyny Dobrobutu Natsii* [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Kyiv, Port-Royal, 2001 [in Ukrainian].

4. Ricardo D. *Nachala Politicheskoi Ekonomii i Nalogovogo Oblozheniya* [On the Principles of Political Economy and Taxation]. Moscow, Gos. Izd. Polit. Liter., 1955, Vol. 1 [in Russian].

5. Marshall A. *Printsipy Ekonomicheskoi Nauki* [Principles of Economics]. Moscow, Progress, 1994, Vol. 1 [in Russian].

6. Menger C. *Izbrannye Raboty* [Selected Works]. Moscow, Territ. Budushch., 2005 [in Russian].

7. Heets' V.M. *Suspil'stvo, Derzhava, Ekonomika: Fenomenologiya Vzaemodii ta Rozvytku* [Society, State, Economy: Phenomenology of Their Interaction and Development]. Kyiv, Inst. for Economics and Forecast. of NASU, 2009 [in Ukrainian].

8. Mazaraki A.A. *Vnutrishnii rynek yak osnova ekonomichnogo zrostannya* [Internal market as a basis of the economic growth]. *Visnyk Inst. Ekonom. Progn. — Bull. of Inst. for Econ. Forecast.*, 2002, No. 2, pp. 10–16 [in Ukrainian].

9. Lagutin V.D. *Vnutrishnii Rynok Spozhyvchykh Tovariv: Teoriya Rozvytku i Regulyuvannya* [Internal market of Consumer Goods: Theory of Development and Regulation]. Kyiv, Kyiv. Nat. Trade-Econ. Univ, 2008 [in Ukrainian].

10. Gavril'chak N.I., Zatsepilo O.N. *Rentnye Otnosheniya v Rekreatsionnoi Deyatel'nosti* [Rent Relations in the Recreative Activity]. St.-Petersburg, State Univ. of Service and Economy, 2009 [in Russian].

11. Zorin I.V., Kvartal'nov V.A. *Entsiklopediya Turizma* [Encyclopedia of Tourism]. Moscow, Finansy i Statistika, 2004 [in Russian].

12. Kazachkovs'ka G.V. *Turystychna renta yak instrument ekonomichnogo regulyuvannya rozvytku turyzmu* [Tourist rent as a tool of economic regulation of the tourism development]. *Upravlinnya Ekon.: Teor. ta Prakt. — Control over Economy: Theory and Practice*, 2009, No. 1, pp. 197–204 [in Ukrainian].

13. Kozyrev V.M. *Turistskaya Renta* [Tourist Rent]. Moscow, Finansy i Statistika, 1998 [in Russian].

14. Tkachenko T.I. *Stalyi Rozvytok Turyzmu: Teoriya, Metodologiya, Realii Biznesu* [Sustainable Development of Tourism: Theory, Methodology, Business Realities]. Kyiv, Kyiv. Nat. Trade-Econ. Univ, 2006 [in Ukrainian].

15. Yakovets Yu.V. *Renta, Antirenta, Kvazirenta v Global'no-Tsivilizatsionnom Izmerenii* [Rent, Antirent, and Quasirent in the Global-Civilizational Dimension]. Moscow, Akademkniga, 2003 [in Russian].

16. Motosova E.A. *Razvitie sistemy prirodoresursnykh platezhei i nalogov v Rossiiskoi Federatsii* [Development of the system of nature-resource payments and taxes in the Russian Federation]. *Vestnik REA — Bull. of REA*, 2010, No. 5, pp. 28–33 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 6 жовтня 2014 р.
